

Fərzəliyeva Əsmər Ağə qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

X SİNİFDƏ “YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI II MƏRHƏLƏ (XIX ƏSR)” İCMAL MÖVZUSUNUN TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözlər: kurikulum, ədəbiyyat dərsləri, təlim, təhsil, interaktiv təlim metodları, icmal mövzuları

Key words: curriculum, literature lessons, education, teaching, interactive methods of education, review topics

Ключевые слова: курикулум, уроки литературы, образование, преподавание, интерактивные методы обучения, обзорные темы

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində XIX əsr yeni səpkidə əsərlərin meydana gəldiyi, ədəbiyyatda yeni janrların, maarifçiliyin yarandığı, milli mətbuatın və teatrın əsasının qoyulduğu, maarifçi realizm ədəbi cərəyanının formalaşması əsasında yeni tipli ədəbiyyatı özündə əks etdirən bir dövr olmaqla bərabər, bu yüzillik tarixdə zidiyyətli bir dövr kimi səciyyələndirilir. Əsrin əvvəllərində Rusiya imperiyasının Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti, onsuz da parçalanmış bir halda olan ölkənin yadellilər tərəfindən 1813-cü il “Gülüstan”, 1828-ci il “Türkmənçay” müqavilələri ilə bölüşdürülməsi nəticəsində Azərbaycan iki hissəyə parçalanır; şimalda Rusiya, cənubda İran hakimiyyəti bərqərar olur.

Ədəbiyyatımızın bu dövrü ədəbiyyat tarixinə dövrləşməyə uyğun olaraq, “Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının ikinci mərhələsi” kimi daxil olur. Bu dövr ümumtəhsil məktəblərində X sinif ədəbiyyat kursunda tədris olunur. XIX əsrin görkəmli nümayəndələrindən olan Q.Zakir, M.F.Axundzadə, B.Şakir, Aşıq Ələsgər, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, S.Ə.Nəbatinin həyat və yaradıcılıq yolu müstəqil mövzu kimi tədris olunsun da, bildiyimiz kimi, bütün ədəbiyyat materialları dərsləklərə salınmamaqla bərabər, daxil olan materialların da hamısını müstəqil mövzu kimi tədris etmək mümkün deyil. Bu baxımdan, müəyyən dövrlərin ümumi xüsusiyyətləri müstəqil mövzu kimi tədris olunmasa da, bir çox ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərimiz haqqında məlumatlar, dövrün mühüm hadisələrini və sosial-siyasi mənzərəsini əks etdirən icmal mövzularının xüsusi əhəmiyyəti vardır.

“Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı II mərhələ (XIX əsr)” adlı icmal mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində mühüm əhəmiyyətə malik olan bir dövrün səciyyəvi xüsusiyyətlərini əks etdirir. Belə ki, həmin dövrdə maarifçilik ideyaları geniş vüsət almağa başlayır. Kövrək addımlarını atan realizmin əsas yaradıcıları maarifçilər idi. Maarifçilik əzilən kütlənin, xüsusən kəndlilərin mənafeyini müdafiə edən mütərəqqi hərəkat kimi meydana çıxmışdır. [1, s. 113]

Ölkədə milli teatrın və mətbuatın əsası qoyuldu. H.Zərdabi qarşısına çıxan böyük çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan dilində ilk mətbu orqan olan “Əkinçi” qəzetini çap etdirir. Qəzetin ömrü az olsa da, yaratdığı ideyalar özündən sonrakı mətbu orqanların yaranmasında böyük rol oynadı. Dövrün iki böyük mütəfəkkiri Həsən bəy Zərdabi və Nəcəf bəy Vəzirovun rəhbərliyi ilə 1873-cü il mart ayının 10-da Bakı real gimnaziyasının bir qrup tələbəsi əvvəlcə M.F.Axundovun “Sərgüzeşti-vəzir-xani-Lənkəran” əsərini, az sonra isə “Hacı Qara” komediyasını səhnələşdirirlər.

Ədəbiyyatda yeni növ və janrlar meydana gəldi. Realist ədəbiyyatın uğuru kimi qiymətləndirilən bu addım dramatik növün bütün janrlarında əsərlərin meydana gəlməsi idi. Bu əsnə M.F.Axundov məktəbinin davamçıları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirildi (Nəcəf bəy Vəzirov, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev və b. sənətkarların fəaliyyəti ilə).

Bundan əlavə ölkədə yeni tipli məktəblər açılır, dərsləklər yazılmağa başlayır. Bakıda və Azərbaycanın digər bölgələrində qəza məktəblərinin sayı artırıldı, az da olsa “realni” məktəblər fəaliyyətə başladı, dərsləklər tərtib olundu. Qori Müəllimlər Seminariyasının “müsəlman şöbəsi”nin yaradılması Avropaya pəncərə rolunu oynadı.

İcmal mövzuların tədrisinə xas xüsusiyyətlərdən biri də həm fənni tədris edən müəllimin, həm də şagirdlərin mövzu ilə bağlı ciddi hazırlığı olmalıdır. Tədrisinə cəmi 1 saat vaxt ayrılan icmal mövzularının şagirdlər tərəfindən yaxşı qavranılması, bir çox məlumatın qısa bir vaxt ərzində çatdırılması baxımdan isə fənn müəlliminin əvvəlcədən hazırlığı vacibdir. Məsələn, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” icmal mövzusunun tədrisi ilə bağlı əvvəlcədən hazırlıq işləri görülməlidir. Şagirdlər dərs ilinin əvvəlindən A.Bakıxanovun “Nəsihətlər”, M.Ş.Vazehin “Nə qədər kim fələyin sabitü-səyyarəsi var” qəzəli, İ.Qutqaşının “Rəşid bəy və Səadət xanım”, X.Natəvanın qəzəlləri (“Ey dust”, “Xudahafiz”, “Qərənfil” və

s.), N.Vəzirovun “Müsibəti-Fəxrəddin” faciəsini müstəqil oxumalı olduqlarını bilməli, mövzunun öyrənilməsinə qədər onlarla tanış olmaq imkanı əldə etməlidirlər. [3, s. 281-282]

İcmal mövzuların tədrisi zamanı müəllimin dərstdə interaktiv mühazirə, ifadəli oxu, dialoq, şagirdlərin müstəqil çıxışları vasitəsilə tədrisi daha məqsəduyğun və şagirdlərin qavraması baxımdan daha faydalıdır. Bundan əlavə, yaxın fənlərlə integrasiya icmal mövzuların səmərəli öyrənilməsində faydalıdır. Bildiyimiz kimi, müasir dövrdə integrativlik müasir dərslərin qarşısında duran əsas tələblərdən biridir. Bu mövzuların tədrisi zamanı müəyyən dövr, şərait, zaman, məkan haqqında məlumat verərkən tarix, coğrafiya kimi yaxın fənlərə, şagirdlərin həmin fənlərdən mənimsəmiş olduğu əlavə biliklərə müraciətlə, xəritə və sxemlərdən istifadə edərək daha faydalı bir dərs qurmaq olar.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev S., Həsənov B., Mustafayeva A. Ümumtəhsil məktəblərinin 10-cu sinfi üçün Ədəbiyyat fənni üzrə dərslik. Bakı, “Bakı” nəşriyyatı, 2017 – 208 s.
2. Əliyev S., Həsənov B., Mustafayeva A. Ümumtəhsil məktəblərinin 10-cu sinfi üçün Ədəbiyyat fənni üzrə dərsliyin metodik vəsaiti. Bakı, “Bakı” nəşriyyatı, 2017 – 208 s.
3. Həsənlı B. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, “Müəllim”, 2016 – 452 s.
4. Hüseynoğlu S. Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: fəal/interaktiv təlim(müəllim üçün vəsait). Bakı, 2009 – 200 s.
5. Yusifov F. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, ADPU-nun nəşri, 2017 – 304 s.

Issues of teaching the modern era of azerbaijan literature of the 2nd stage (19th century) in the 10th grade

Summary

The XIX century is known as new genres works, the foundation of national press(mass media) and theatre. This period in the history of our literature is known as “A new period of Azerbaijan literature, the second stage”. This period is studied at schools in the programmes of the 10th form. It is given the information about the events in the history of Azerbaijan the separation of Azerbaijan by Russia and Iran. Political events influence on literature. The new types of schools, press education in the country make a progress. With the help of review topics the students have the imagination about the development of cultural-literature destination in Azerbaijan.

Вопросы преподавания новейшей эпохи азербайджанской литературы

II этапа (xix век) в x классе

Резюме

XIX век вошёл в историю литературы как век новых литературных жанров, век возрождения просвещения, век зарождения национальной печати и основы национального театра. Этот период литературы вошёл в общий литературный процесс, как «Второй этап нового периода Азербайджанской литературы». В этот период в X классах общеобразовательных школах литература преподаётся на курсах по литературе. При изучении тем в школах даются исторические сведения о раздел Азербайджана между Ираном и Россией в 19-ом веке. Политические события, происходящие в стране, не могли не оказать влияние на литературный процесс. В стране открываются школы нового типа, издаются газеты, журналы, наблюдается развитие в области литературы. Путём обзора темы у учащихся формируются представления о развитии Азербайджана в литературном-культурном направлении.

Rəyçi: f.f.d. Xoşbəxt Əliyeva